

Akkoç, Nejla (2019). “Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışının Önemi”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 36, s. 217-233.

DOI: 10.21550/sosbilder.420474

JEAN PAUL SARTRE’İN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞININ ÖNEMİ*

Nejla AKKOÇ**

Gönderim Tarihi: Mayıs 2018

Kabul Tarihi: Ağustos 2018

ÖZET

20. yüzyılın önde gelen filozof yazarlarından biri olan Jean Paul Sartre’in özgürlük anlayışını çağdaşlarından ayıran en önemli nokta da özgürlük kavramını sorumluluk, bunaltı ve seçme kavramlarıyla ilişkisini kurgulayarak ele almış olmasıdır. Sartre’in özgürlüğe dair söylemleri günümüzde de hala etkisini sürdürmektedir; çünkü Sartre’da özgürlük tür olarak insan yaşamında bir olanak olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii özgürlüğün bir olanak dâhilinde olması, özgür olduğunun farkında olan bazı kişilerin bu olanakları faaliyete geçirmesiyle mümkündür. Eğer bu var olan olanaklar kişi yaşamında faaliyete geçirilirse, özgürlük tam da bu noktada kişi özgürlüğü haline gelir. İnsanın kişi olarak tek olması, birey olması, özel olması kendindeki olanakları, var olanları aşabilecek noktaları bulabilmesiyle ilgilidir. Aslında Sartre burada özgürlük kavramını sorumluluk kavramıyla birlikte ele alarak bizlere “ben” olmanın, “kişi” olmanın olanağını göstermeye çalışmaktadır; çünkü eylemlerimizin sorumluluğunu üstlenebilmek günümüzde de geçerli ve gerekli olan bir şeydir. Sartre’in bizlere söylediği şeyler halen yenidir; çünkü her eylem aslında hem bizleri hem de tür olarak insanı belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: özgürlük, sorumluluk, bunaltı, belirlenmemişlik, bilinç

* Bu makale, “Jean Paul Sartre’in Özgürlük Anlayışı” başlığıyla tamamlanmış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, nejlaakkoc1@gmail.com

Jean Paul Sartre's Importance of Freedom

ABSTRACT

One of the leading philosopher writers of the twentieth century, Jean Paul Sartre, the most important thing that distinguishes freedom from contemporaries is undoubtedly that he has dealt with the concept of freedom by dealing with the concepts of responsibility, anxiety and choice. Sartre's discourse on freedom still remains in effect today; because in Sartre freedom emerges as a possibility in human life as a kind of freedom. Of course, it is possible that some of the people who are aware that freedom is within the possibilities and that they are free. If these possibilities are passed on in the person's life, then freedom becomes the freedom of the person at this point. The person being the only person, the individual being the person, the possibilities of his own, the points that can find the ones that can be found. Actually, Sartre here tries to show the possibility of being "I" to be "person" by treating the concept of freedom together with the concept of responsibility; because being able to assume the responsibility of our actions is also valid and necessary today. Things Sartre told us are still new. For the reason, every action actually defines the human as both us and species.

Key words: *freedom, responsibility, anxiety, unspecified, consciousness*

Giriş

Felsefe tarihi boyunca filozoflar insanın özgürlüğüne ilişkin çeşitli problemlerle ilgilenmiş ve problemi ele aldığı bağlamla da özgürlüğe farklı içerik kazandırmışlardır. İnsana dair her ne söylendiyse onun özgürlüğüne ilişkin daha çok şey söylenmiş ve özgürlük içeriği zengin bir kavram haline gelmiştir. 20. yüzyıla düşünceleri ve eylemleriyle etki eden, yaşadığı çağın sorunlarına ayna tutan Jean Paul Sartre'in özgürlük anlayışı da tam da bu çerçevede şekillenmiştir.

Sartre özgürlüğü, insanın özgürlük talebini, bir felsefe problemi olarak soruşturmak için her şeyden önce insanın ne olduğuna, varlıksal yapısına ilişkin bir insan görüşüne ihtiyaç duymuş ve bu noktada özgürlüğü bir insan problemi olarak ele almıştır. Özgürlük problemi insana ait bir problemdir. "İnsan özgür müdür, daha doğrusu tür olarak

insan özgür müdür?" sorusu felsefe tarihi boyunca cevap aranan bir soru olmuştur.

Peki, "tür olarak insanın özgür olmasının ne önemi vardır?", "İnsan özgür olduğunun farkında mıdır?", "Özgür olduğunu fark eden insanın diğer varlık türlerinden ne farkı vardır?" türünden soruları cevaplandırmaya çalışan Sartre, tür olarak insanın özgür olmasından daha çok, kişinin özgür olmasından ne anlaşılması gerektiğini temellendirmiştir. Bunu yaparken de kişinin insan olarak varlıksal yapısını ontolojik bir problem olarak ele almıştır.

Nitekim Sartre'ın özgürlük görüşünün bilgisel-ontolojik temellerini 1943 yılında yazdığı, alt başlığı Fenomenolojinin Ontolojik Denemesi olan "Varlık ve Hiçlik" (L'etre et le Neant) kitabında bulabiliriz. Varlık ve Hiçlik onun varlık problemini ele aldığı en temel eseridir. İnsanı varlık temelinde özgürlük olarak ele alan daha doğrusu özgürlüğü insanın varlık yapısının bir dokusu olarak gören Sartre, felsefe tarihi boyunca fazlaca tartışılan, insan dünyasında da önemli yeri olan, özgürlük problemine dair çok şey söylemiş ve var olan problemleri anlamlandırmaya çalışmıştır. Felsefe tarihinde bütün filozofların yaptığı gibi problemlerin anlamlandırılması, belli kavramlarla ifade edilmektedir.

Sartre, 20. yüzyılda Avrupa toplumunun içinde yaşadığı problemlere bakıp, bu problemin temelini özgürlükle ilişkisinde anlamlandırmaya çalışmıştır. Anlamlandırma çalışmasıyla Avrupa'da daha çok Fransız filozoflar ilgilenmiş, dolayısıyla aslında yaşadığı çağa tanıklık ettikleri içinde insanın özgürlüğünün mutlaka anlaşılması, temellendirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Yani felsefe tarihi boyunca tartışılan ve anlamlandırılmaya çalışan başlıca meselelerden biri olan tür olarak insan özgür müdür? Sorusuna kimi düşünürler, insanın özgür olmadığını, kimisi insanın istemede özgür olduğunu söyleyerek yanıt vermiş, Sartre ise bu noktada insanı özgürlüğe mahkûm ederek bütün sorumluluğu insana yüklemiştir.

İşte tam da bu noktada Sartre'ın özgürlük anlayışını çağdaşlarından ayıran en önemli fark ortaya çıkmaktadır. Sartre'ın özgürlük anlayışını çağdaşlarından ayıran en önemli şey, onun özgürlüğü sorumluluk, seçme, bunaltı kavramlarıyla ilişkisini kurgulayarak ele almış olmasıdır. Sartre'da özgürlük mutlak başıboşluk veya serbestlik anlamında değildir. Özgür olan insan bütün eylemlerinden, yapıp etmelerinden tercihlerinden sadece kendi adına değil, tüm insanlık adına sorumludur.

Bu makalede de vurgulamaya çalıştığımız şey Sartre'ın özgürlük kavramından ne anladığına ve hangi diğer kavramlarla (sorumluluk, seçme, bunaltı) ilişkilendirdiğine, günümüzde hala geçerliliğini koruyan özgür olan insana ne gibi sorumluluklar yüklediğine bakmaktır.

Sartre'ın deyiimiyle “kendi için varlık” olan bilinç varlığı insanın, bireyin kendini yeniden kurmaya ve var etmeye çalışmasında “özgür” olmanın, bilinçli olmanın rolünü bir kez daha gözler önüne sermektedir. Kısaca özgür olmanın, daha doğrusu özgür olduğunun bilincinde olmanın, insanın kendini inşa etmesinde ve hayatını yeniden şekillendirmesindeki payına bakmaktır. Bundan dolayıdır ki Sartre özgürlük kavramını tek başına ele almamış ve özgürlüğü sorumluluk, seçme ve bunaltı (iç daralması) kavramlarıyla birlikte incelemiştir; çünkü insan özgürdür ve özgürlüğe mahkûmdur, kendi hayatından, kendi seçimlerinden, eylemlerinden, yapıp etmelerinden sorumludur. Sartre eserlerinde insanın özgür olduğunu ve seçimlerinden de tamamıyla sorumlu olduğunu sürekli vurgulamaktadır.

Aslında Sartre'ın bunu yaparken ki temel kaygısı kişiye özgür olduğunu hatırlatmak, ona özgürlük bilinci vermek, eylemlerin ve seçimlerin yine kişinin özgür iradesiyle ortaya çıktığını göstermek, dolayısıyla da kişinin eylemlerinden ve seçimlerinden sorumlu olduğunu hatırlatmak ve istedikleri gibi bir hayat sürmenin kendi ellerinde olduğunu vurgulamaktır.

Literatür Taraması

Agudit, 2013 yılındaki “Özgürlüğün Kısa Tarihi” adlı makale çalışmasında Sartre’in temel kavramı olan özgürlük ve ondan doğan sorumluluk kavramına değinmiş ve sorumlulukla özgürlüğün bir arada olma zorunluluğunu vurgulamıştır. Özgürlük ve sorumluluk iç içe ve birbirinden ayrılmaz bir nitelikte ele alınarak incelenmiş ve özgürlük kavramı yerini adeta sorumluluğa bırakmıştır.

Güvenç, 2013 yılındaki “Jean Paul Sartre Felsefesinde Bulantı Kavramı” adlı yüksek lisans tezi çalışmasında kendinde varlığın fazladan olması ve bulantı duygusunun bunaltıyla ilişkisini kurgulayarak, Sartre’da sorumluluk yükü altında ezilen insanın nasıl bunaltı duygusuna kapıldığını ele almıştır. Özgürlüğün insana fazla sorumluluk yüklemesi ve bu sorumluluklardan kaçıp kurtulmak isteyen kişinin nasıl bunaltı (iç daralması)ya kapıldığını örneklerle açıklamıştır.

Kuçuradi’nin 1988 yılındaki Uludağ Üniversitesi’nin Eğitim Fakültesi öğrencilerine yaptığı “Uludağ Konuşmaları” adlı metnindeki Özgürlük ve Kavramları bölümünde Sartre’da özgürlük insan türünün bir yapı özelliği olarak ele alınmış, özgürlük insanın varoluşunun belirlenmemiş olduğunun bilinci ve bilgisi olarak açıklanmıştır. İnsanın varoluşunun belirlenmediğini ve bunun farkında olanın kişinin ancak kendisini yeniden kurabileceği ve var edeceği vurgulanmıştır.

Tansel, 2006 yılındaki “Jean Paul Sartre’in Felsefesinde ‘Özgürlük, Sorumluluk ve Yabancılaşma’ Kavramları” adlı yüksek lisans tezi çalışmasında özgürlüğü Sorumluluk ve Yabancılaşma kavramlarıyla ilişkilendirerek, Sartre’da insanın özgürlüğünün nasıl sorumluluğa dönüştüğünü açık bir şekilde ele almış ve sorumluluk tikel alandan çıkıp tümel bir alana yayılmış ve kişi tüm insanlıktan sorumlu tutulmuştur.

Öztürk, 2016 yılındaki “Jean Paul Sartre’in Özgürlük Görüşü ve Yol Açtığı Antropolojik-Etik Sorunlar” adlı doktora tezi çalışmasında, Sartre’in özgürlük görüşünün günümüzde de geçerli olduğunu

vurgulamış ve özgürlüğü insanla ve etik sorunlarla ilgisi bağlamında ele almıştır. Sartre'ın özgürlüğe dair söylemlerinin ve insanın seçimlerinin sorumluluğunu almasının şimdi bile ne kadar geçerli ve gerekli olduğunun altı bir kez daha çizilmiştir.

Yıldıztaş, 2010 yılındaki “Jean Paul Sartre’da ve Albert Camus’de Özgürlük Kavramı” adlı yüksek lisans tezi çalışmasında Sartre’da özgürlüğü varoluşun yapısal bir özelliği olarak ele alıp irdelemiştir.

Sartre’da insan dünyaya geldiği andan itibaren, baştan ayağa, tümüyle özgürdür, hatta özgürlüğe mahkûmdur; çünkü insanın belirlenmiş bir özü yoktur diyen Sartre’ın özgürlük anlayışıyla Albert Camus’un özgürlüğe bakışı açıklayıcı bir şekilde ele alınmıştır.

Jean Paul Sartre’ın Özgürlük Anlayışının Önemi

Özgürlüğün ne olduğunu anlamaya çalışmak aynı zamanda anlaşılması güç ve muamma olan insanı da anlamaya çalışmaktır. Özgürlük meselesini soruşturmak, ilk olarak dünyada var olan diğer varlık türlerinden ayrı olarak özgür iradesiyle eylemde bulunan insanı, onun var olan diğer varlık türleri arasındaki yerini ve de insanın varlıksal olarak nasıl bir yapıya sahip olduğunu irdelemekle paralel bir durumdadır. Bu bağlamda Sartre insanı özgürlüğe mahkûm ederek ve insanın özünün belirlenmediğini söyleyerek bütün sorumluluğu insana yüklemiştir.

Sartre’da insan ile özgürlük arasındaki ilişkinin dayanak noktası aslında insanın özünün belirlenmemiş olmasından kaynaklanır. Sartre’ın özgürlük anlayışına daha yakından baktığımızda özgürlükten kastedilen şeyin “belirlenmemişlik” anlamındaki özgürlük olduğunu görmekteyiz. Belirlenmemişlik anlamında özgürlükten kastettiğimiz şey İnsanın varoluşunu önceden belirleyen bir alinyazısının olmaması yani insanın varoluşunun belirsizliği (önceden belirlenmemesi, sonradan kişinin tercihleriyle kendini var etmesi) durumudur.

Sartre'da insan eylemlerini gerçekleştirirken, yani var olan bir durumu değiştirmek üzere bir şeyler yaparken aslında eylemlerinin belirleyicisi kendisinin koyduğu bir amacın (hiçin) bizzat kendisidir. Sartre insanın var olduğu andan itibaren özgür olduğunu, bilinç varlığı olan insanla özgürlüğün birbirini tamamladığını hatta aynı şey olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla da insanın özünün de belirlenmemiş olduğu için sürekli insanın eylemleriyle, tercihleriyle ve yapıp etmeleriyle kendini kuracağını ve kişinin bu yolla özünü yani kendini yeniden var edeceğini ifade etmiştir. Öyleyse insan kendi özünü yeniden inşa edip ve kurarken kendisini her daim hiçlerken sürekli özgürdür. Özgürlüğü açığa çıkararak kişinin bilinçli olarak ortaya koyduğu amaçlarını gerçekleştirme çabasıdır.

Kişi burada yaşamına devam ederken kendine bir takım hedef ve amaçlar koyarak onları gerçekleştirmeye çalışır, yani mevcut durumu değiştirmek üzere harekete geçerek henüz gerçekleştiremediği ama gerçekleştirmek istediği var olmayanı “hiç”i ister. Burada kişinin var olmayanı hiçi istemesinden kastımız, kişinin henüz gerçekleştiremediği amaç ve hedefleridir. Dolayısıyla kişinin var olmayanı (amaç) istemesi ve bunu da var etmesi için harekete geçmesi yani eylem halinde olması gerekir. Öyleyse özgürlük kavramı burada yani insanın varoluşunun belirlenmemişliği, eylemin bir şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişi rastlantısal olarak ortaya çıkan ve de içine bırakılan, atılan bu belirlenmemişliğe katlanmak zorundadır. İşte tam da bu noktada Sartre, insanın varoluşunun özünden önce geldiğini söyler. Sartre insanın varoluşunun özünden önce geldiğini söyleyerek, insanın önce var olduğunu sonra da eylemleriyle, yapıp etmeleriyle ve seçimleriyle kendini yeniden kurduğunu ve var ettiğini söyler.

Kişi burada kendini sürekli olarak yenilemek, mevcut durumunu her zaman ileriye götürmek, kendinin ötesine geçmek durumundadır. Gerçekleştirmek istediği hedef ve amaçlarına yapmak istediği yeni projelerini de ekleyerek, olduğu durumun ötesine gitmeye, eylemde ve

seçimde bulunmaya daha doğrusu özgür olmaya mahkûmdur; çünkü kişinin kendini başka türlü var etme, kendini kurma imkânı yoktur. İnsan tümüyle özgürdür.

Özgür olmadığı bir durum yoktur. Aslında biz özgür olamamada özgür değiliz, dersek çok da yanlış bir şey söylemiş olmayız. İoanna Kuçuradi'nin de söylediği gibi: “*Özgürlük insanın gönlünde var olmuş bir var olmayandır(bir hiçtir) ve bu var olmayan (gerçekleştirmek istediği şey) insanı kendi kendini oluşturmaya... Zorlar.*” (Kuçuradi 1997: 5). Bu sözden de anlaşılacağı üzere kişi kendini kafasında nasıl tasarlırsa ve ne olmak isterse, o olacaktır.

Görüldüğü üzere Sartre'da özgürlük tür olarak insanın bir varlık yapısıdır, insanın varlık dokusudur. Özgürlük insanın varoluşunun belirlenmemiş olduğunun ve kişinin kendini var etmede hiçbir engelinin olmadığını bilgisi ve bilincidir. Sartre'da özgürlük tür olarak insan yaşamında bir olanak halindedir. Özgürlüğün bir olanak dâhilinde olması, özgür olduğunun bilincinde olan bazı kişilerin bu olanakları gerçekleştirmesi olarak karşımıza çıkar.

İnsana dair olan bu olanaklar, yaşamda farklı etkinliklerde, farklı eylem alanlarında daha çok da insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkar. Eğer bu olanaklar kişi tarafından gerçekleştirilirse özgürlük bir kişi özgürlüğü haline gelir. Sartre aslında bize burada kişi olmakla “ben” olmanın imkânını gösteriyor. Peki, ben olmak ne demektir? Örneğin bebek doğar, doğar doğmaz ona bir isim veririz, Ali deriz. Ancak Ali'nin ben diyebilmesi, benliğini ve kimliğini oluşturması, kişi ve birey olmasının şartları nedir?

İnsanın kişi olarak tek olması, birey olması özel olması kendindeki imkânları var olanları aşabilecek noktaları bulabilmesiyle ilgilidir. İşte tam da bu noktada insanın özgürleşmeyle olan mücadelesi devreye girer. Sartre'ın varoluş sorgulaması tek kişiden hareketle tüm insan varlığına ilişkin görünse de aslında tür olarak insan varlığına ilişkin bir özgürleşme talebidir.

Sartre tek kişinin özgürleştirilmesinin kişinin bütün yapıp etmelerinden, bütün insanlık adına sorumlu olduğunun kişiye gösterilmesiyle birlikte toplumda bir dönüşüm olacağını vurgulamıştır. Kişiyi de özgürlük problemiyle birlikte ele almıştır; çünkü onun sorumluluk anlayışına göre kişinin özgürleşmesi, kişilerin özgürleşmesi toplumsal özgürlükleri de kuracaktır. İnsan özgürdür ve özgürlük insan için bir zorunluluktur; ancak özgürleşmenin kendisi bir bilinç etkinliğidir, çaba, gayret ister. O yüzden özgürlük ve özgürleşme arasındaki o ince çizgiyi vurgulamak gerekir.

Bilinç sahibi bir varlık olarak seçiyor olmak, aynı zamanda kendini kuruyor olmaktır. Burada tek kişi kendi bilinci, kendi duruşu ve kendi imkânlarıyla bütün kalabalık içinde tekliği olan bir varlık olduğu için, o teklik içinde kendi olması insan olma olanakları içerisinde özgür bir insan olarak özgürlüğü kazanması bu yolla da özgürleşmesi söz konusudur. İnsan yaşamında belli bir durum içerisinde, hayattaki beklentileri, tercihleri, istekleri ve değerleriyle bir bütündür. Zaten bilinç varlığı olan insan bu dünyaya kendi varoluşunu tamamlaması, kendine bir öz yaratarak kendini yeniden kurması, var etmesi ve kendini gerçekleştirme daha doğrusu özgürleşmesi için bırakılmıştır.

Sartre aslında insanın bu dünyada bir başına ve bırakılmış bir varlık olduğunu söylerken aynı zamanda şuna dikkat çeker. İnsana yol gösterecek bir belirleyici, kılavuz yoktur, insan kendi kendisiyle bir başına ve yapayalnızdır, yani seçimlerini yine kendisi yapacak ve kendi dayanak noktası yine kendisi olacaktır. Bu durumda insana o mahkûm olduğu özgürlüğün kapısını aralar ve onu eylemlerinden, yapıp etmelerinden tepeden tırnağa sorumlu kılar.

Özgürlük ve Sorumluluk

İnsanın bütünüyle, baştan ayağa özgür olduğunu söyleyen Sartre'in özgürlük anlayışı yanlış anlaşılmalıdır. İnsan özgürdür; fakat bu özgürlük, herhangi bir anlamda serbestlik veya başıboşluk değildir. İnsan attığı her adımdan yaptığı her davranıştan, eylemlerinden

tamamıyla sorumludur. Sartre'da "sorumluluk" kavramı kişinin eylemlerinin, yapıp etmelerinin faili, nedeni olduğu anlamına gelir. Bu sorumluluk bilinci özgür olan insanın özgürleşme yolundaki mücadelesinde atılan adımlarından en önemlisidir.

Sartre'da sorumluluk kavramı özgürlük kavramıyla iç içedir. Özgürlük sorumluluğu da beraberinde getirir. Kişi yaşamında tüm eylemlerinden, yapıp etmelerinden, seçimlerinden sorumludur. Kendisini kafasında ne şekilde tasarlırsa ve kurarsa o olacaktır. Kişi eylemlerini, seçimlerini ne yöne çevirirse hayatı da o yöne doğru şekillenecektir. Bunu küçük bir benzetmeyle özetleyecek olursak insan akarsuya benzer, akarsuyun ağzını ne yöne çevirirseniz o yöne akar. İnsanda neyi tercih eder ve seçimlerini de o yönde yaparsa hayatı da bundan ibaret olacaktır.

Dolayısıyla burada sorumluluk kavramı yanlış anlaşılmalıdır. Sorumluluk başına gelenleri sorgulamadan öylesine kabullenmek değildir. Sartre baştanbaşa özgürlük içinde olan insanın eylemlerinden, seçimlerinden, yapıp etmelerinden hiçbir şekilde suçluluk, pişmanlık, vicdan azabı duymaması gerektiğini söyler. Özgürlüğe mahkûm olmak bir nevi sorumluluğa da mahkûm olmak demektir.

Sartre "Varlık ve Hiçlik" kitabında insanın durumunu şöyle bir örnekle betimler. Dünyanın içinde terk edilmiş bir durumdayım, tabii bu suyun üstünde yüzen bir tahta parçası gibi pasif kalacağım anlamına gelmez. Tam aksine kendimi terk edilmiş bir dünyaya angaje (bağlanmış) olmuş olarak bulurum, ama ne olursa olsun ve ne yaparsam yapayım sorumluluklarımdan asla kaçamam; çünkü sorumluluklarımdan kaçma isteğimden bile sorumluyum.

Dolayısıyla hayatımda var olan şeyler hakkında kendimi etkin kılmakta, edilgen kılmakta, pasif kalmakta benim elimdedir. İnsan burada hem kendi yapıp etmelerinden hem de kendi dışında gerçekleşen şeylerden dolayısıyla sorumludur.

Sartre Varlık ve Hiçlikte kişinin başına her ne geliyorsa kişi aracılığıyla geldiğini söyler, insanın buna isyan etmemesi ve bunaltı duymaması gerekir; çünkü işin içinden çıkacak olan, yaşanan olayların üstesinden gelecek olan yine insanın kendidir. Kişi özgürdür, özgürlüğüyle baş başa kalan ve ne yapacağını bilemeyen insan, şunu veya bunu seçmekte özgürdür. İnsan (kendisi için varlık, bilinç varlığı, kişi) yaşadığı dünya içerisinde (kendinde varlık alanı) kendini bir başına, yapayalnız hisseder.

Kısaca insan eylemlerinin, yapıp etmelerinin failidir, sebebidir. Bunun farkına varan ve tümüyle özgür olduğunu bilen insan bir süre sonra her şeyden endişe duymaya ve tedirgin olmaya başlar. Sorumluluklarından kaçıp kurtulmak ister; fakat kendisini yine Sartre'da bir diğer önemli kavram olan bunaltı (iç daralması) içinde bulur.

Özgürlük ve Bunaltı

Bunaltı kavramı Sartre'da günlük yaşamda da çok sık kullandığımız iç sıkıntısı, iç daralması anlamına karşılık gelir. Bunaltı kavramı insanın özgürlük yolunda daha doğrusu özgürleşmek için attığı adımlarda sürekli karşılaşacağı, bir de eylemlerini bilinçli bir şekilde yapıyorsa sürekli içine düşebileceği bir duygu durumudur. İnsanın özgürleşme çabasında bunaltı duygusunun değişmez bir rolü vardır; çünkü kendi için varlık yani insan özgürlüğünün farkına iç daralmasıyla, bunaltıyla varır.

Sartre'da insanın bir başına ve bırakılmış olması, varoluş yükünün omuzlarına adeta bir yük gibi binmesine neden olur. İnsanın üzerindeki bu yük, eylemlerinin ona yüklediği bu sorumluluk bir süre sonra insana ağır gelir, kişi bunaltı diğer bir ifadeyle iç daralması yaşamaya başlar. Ruhu daralır. Peki, ruhu daralan ve bunaltı içine düşen insan eylemeyecek midir? Bu durum eylemesine engel midir? Diye sordüğümüzde Sartre hayır der.

Tam tersine bunaltı insanı eylemsizliğe düşürmez, eyleme sevk eder, onu eylem alanına iter. “*Bunaltı; tersine bizi eylemle birleştiren, harekete götüren bir olaydır.*” (Sartre 1961: 45). Eylemlerinin sorumluluğunu alan her insan elbette ki bunaltı (iç daralması) yaşayacaktır. Buna istinaden şöyle bir örnek verebiliriz.

Örneğin; saldırıya giden bir komutanın sorumluluğu oldukça fazladır, emrindeki askerler onun sorumluluğu altındadır, dolayısıyla alacağı kararlar yalnızca kendisini bağlamamakta askerlerini de doğrudan etkilemektedir. Bunun farkında olan komutan elbette iç daralması yaşayacaktır; ama bu onda eylemsizlik hali değil, aksine tam bir eylem halinde olmaya, daha temkinli kararlar almaya itecektir. Sartre’da bunaltı (iç sıkıntısı) herhangi belli bir süreç sonucu ortaya çıkmaz.

Yaşamın her alanında insan bunaltıya kapılabilir. Kişinin varoluşunun farkına varmasıyla birlikte başlayan bunaltı duygusu sona ermez. Sebebi ise insanın yaşadığı müddetçe eylemlerinde ve seçimlerinde özgür olduğu için sorumluluktan kurtulamaz, tabi dolaylı olarak bunaltıdan da kurtulamaz. Kişi kendini eylemleriyle yeniden kurmaya, var etmeye çalışıp bunaltıdan kaçmaya çalıştıkça sorumlulukları da o derece artar, bunaltı duygusuna daha fazla yakalanır.

Sartre bunaltı duygusunun insanı bir sürü olanakla karşı karşıya getirdiğini söyler. İnsanın bu karşılaştığı olanaklardan herhangi birini seçmesi onu eylem alanına yani harekete sevk etmektedir. Bunaltı duygusu insanı eylemden ayıran değil tam tersine insanı eyleme sevk eden bir durumdur. Sıkıntı içine düşen birey eylemleriyle bu durumdan kurtulmaya çalışacak, ancak eylem bittiğinde yine aynı durumun içine düşecektir. Bu bir kısır döngü halinde eylem hali, sorumluluk, bunaltı duygusu şeklinde devam eden, adeta yaşamın bir parçası haline gelmiş bir olaydır.

Sartre'a göre bunaltı duygusunu her insan aynı derecede yaşamaz, bu sorumlulukla paralel ilerleyen bir durumdur. Kişi yaşamına devam ettiği sürece üzerindeki sorumluluk yükünü yok sayıp, görmezden gelmeye çalışarak bunaltıyı azaltmaya çalışsa bile bu durum kısa sürecektir. İnsanın burada bunaltıyı azaltmanın daha doğrusu hafifletmesinin yolu eylem alanında faaliyet göstermesidir. İnsanın varoluşundan bunaltı duygusunu ayrı düşünmek mümkün değildir.

Sartre insanın sorumluluğunu tikellikten uzaklaştırıp tümel bir alana taşımıştır. Kişi sadece kendinden değil tüm insanlıktan sorumludur. Bu yüzden kişinin eylemleri, yapıp etmeleri sadece kendini bağlamakla kalmaz, bütün insanlığı bağlar. Sorumluluklarının altında ezilen insan her şeyi saçma ve fazladan olarak algılamaya başlar. Etrafındaki nesnelere, neredeyse her gün gördüğü şeyler fazladandır. Bir süre sonra da kendi bedenini fazla görmeye başlar.

Sartre *Bulantı* adlı romanında Roquentin aracılığıyla kişinin içinde bulunduğu durumu, kendini fazladan olarak görmesini çok iyi bir şekilde betimlemiştir. Nitekim Roquentin varlık karşısında ki kendi durumunu: *“Ve ben ben de fazlalıktım. İyi ki hissetmiyordum bunu, daha çok anlıyordum... Ölümüm bile fazlalık olacaktı. Her zaman için fazlalıktım ben.”* (Sartre 2012: 134). Sözleriyle ifade etmiştir. Dolayısıyla Sartre'ın özgürlük ve sorumlulukla ilişkilendirerek ele aldığı bunaltı kavramı günlük yaşamımızda da içine düşmüş olduğumuz, yaşadığımız bir duygu durumu ve iç daralması halidir.

Sonuç

Sartre'ın özgürlüğe dair söylemleri günümüzde de hala geçerli ve gerekli olan şeylerdir. Sartre eylemlerimizin, yapıp etmelerimizin, seçimlerimizin sorumluluğunu almamızı ister; çünkü Sartre'ın özgürlük anlayışı beraberinde sorumluluğu da getirir. Özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk duygusu insanın iç daralması yaşamasına sebep olmuştur. İnsan özgürlüğünün ve sorumluluğunun farkına bunaltıyla yani iç daralmasıyla varırken, bu durumdan kurtulmak için eylem

alanına yöneldiği, tam da bu noktada eylemlerini, yapıp etmelerini gerçekleştirirken kendisi için hem olanaklı olan şeyleri hem de kendisini keşfettiği görülmüştür.

İnsan bu dünyaya bırakılmış ve terk edilmiş olduğundan kendinden başka tutunacak bir dalı yoktur, o yalnız başımadır, ona yol gösterecek tanrısal bir güç veya otorite de yoktur. Kendi kılavuzu yine kendisi olacaktır. İç daralmasıyla özgürlüğünün bilincine varan insanın eylem alanından uzaklaşma gibi bir durumu yoktur; tam tersine insan eylem alanına daha fazla yönelecektir. Kendi imkânları dâhilinde olan şeyleri gerçekleştirmeye başladığında yavaş yavaş kendini de yeniden var edecek ve bilinçli bir şekilde eylemleriyle, yapıp etmeleriyle, tercihleriyle kendini yeniden kuracaktır. Bu anlamda insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söyleyen Sartre, bu durumun aslında insanın seçmesinde de yani karar vermesinde de geçerli olduğunu söyler. İnsan seçmeye de tercih etmeye de eylemeye de mahkûmdur. Her şey insanın kendi elindedir. Sartre'da özgürlük ve seçmenin önemli bir yeri vardır; çünkü insan seçimleriyle, tercihleriyle kendisini var eder.

İnsan hangi olayla karşılaşırsa karşılaşsın veya hangi durumda olursa olsun neyi nasıl ve ne şekilde seçtiği önemli değildir; önemli olan burada seçim yapmasıdır. Her ne seçim yaparsa yapsın, yaptığı o seçiminde sorumluluğunu üzerine almak mecburiyetindedir. Sonuç olarak Sartre insanın özgürlüğünü ele alırken, özgürlüğü insanın varlığının bir yapısı ve dokusu olarak gördüğü için işe ilk olarak varlık soruşturmasıyla başlamış ve de en sonunda yaptığı araştırmalar neticesinde insanı özgürlüğe mahkûm etmiş, adeta insanın kendi kaderini kendi eline vermiştir.

Onun için Sartre'ın bizlere de söylediği şeyler halen yenidir; çünkü her eylem aslında hem bizi hem tür olarak insanı belirlemektedir. Sartre aslında bize burada kişi olmakla “ben” olmanın imkânını vurgulamaktadır. Bu anlamda insanın kişi olarak tek olması, birey olması, özel olması kendindeki olanakları, var olanları aşabilecek

noktaları bulabilmesiyle ilgilidir. O yüzden Sartre’ın özgürlüğe daha doğrusu tür olarak insanın özgürlüğüne ilişkin ifadeleri onu yalnızca çağdaşlarından ayırmakla kalmamıştır. Sartre’ın özgürlük anlayışı hem kendi döneminde ve sonrasında hem de günümüzde de geçerliliğini koruyan ve de bizler için de faydalanabileceğimiz, yol göstericiliği olan gerekli olan bir görüştür.

Kaynaklar

Adugit, Yavuz (2013). “Özgürlüğün Kısa Tarihi”. *Kocaeli Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, s. 63-93.

Güvenç, Emel (2013). *Jean Paul Sartre Felsefesinde Bulantı Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Kuçuradi, İoanna (1997). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Öztürk, Gülsüm Esra (2016). *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Görüşü ve Yol Açtığı Antropolojik-Etik Sorunlar*. Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

Sartre, Jean Paul (1961). *Bulantı*. İstanbul: Kent Yayınevi.

Sartre, Jean Paul (2010). *Varlık ve Hiçlik*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Tansel, Arife (2006). *Jean Paul Sartre’in Felsefesinde Özgürlük, Sorumluluk Ve Yabancılaşma Kavramları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yıldıztaş, Belma (2010). *Jean Paul Sartre’da ve Albert Camus’de Özgürlük Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT

One of the leading philosopher writers of the twentieth century, Jean Paul Sartre, the most important thing that distinguishes freedom from contemporaries is undoubtedly that he dealt with the concept of freedom by dealing with the concepts of responsibility, anxiety and choice. These three basic concepts that Sartre deals with in relation to freedom are intertwined with the concept of freedom. Sartre especially deals with the concept of freedom together with the concept of responsibility; because at the same time that man is free, he is responsible for all his actions.

Sartre's discourse on freedom still remains in effect today; because in Sartre freedom emerges as a possibility in human life as a kind of freedom. Of course, it is possible that some of the people who are aware that freedom is within the possibilities and that they are free. If he is aware of human freedom and succeeds in establishing himself by his actions, his actions and his choices, he becomes a person-individual in society. If these possibilities exist in one's life, freedom becomes one's freedom at this point.

The person being the only person, the individual being the person, the possibilities of his own, the points that can find the ones that can be found. Actually, Sartre here tries to show the possibility of being "I" to be "person" by treating the concept of freedom together with the concept of responsibility; because being able to assume the responsibility of our actions is also valid and necessary today.

What is human existence? What is the nature of man as a species? Freedom concept since one of the foundations is both a demand and a possibility of human beings, what are their possibilities? Sartre, who had trouble with the kind of questions he had, on the basis of freedom. Sartre, who treats freedom as a structure and texture of human existence, from the moment you are free, to be and to be free and one and the same thing he says. Human beings are totally free from beginning to end. The consciousness that has left itself in this world and finds it extra, because it has not been determined in advance, and by self-election and will. At this point, you are saying that you are condemned to freedom What Sartre means by freedom is, of course, a sense of absolute freedom or it is not freedom. One has to make all of his actions, but on behalf of all humanity. Sartre, this responsibility that man has away from the particular area and carried it to a universal space.

Things Sartre told us are still new. For the reason, every action actually defines the human as both us and species. It has a great role to take responsibility for the actions of people in their determination of their own, their choices. Those who are aware that they are free do not just connect themselves, but they also bind all

humanity. The person is not only responsible for himself but also for all humanity. In this sense, Sartre removes responsibility from a particular.